

AZƏRBAYCAN HAVA YOLLARI QAPALI SƏHMDAR CƏMİYYƏTİ MİLLİ AVİASIYA AKADEMİYASI

FAKÜLTƏ: «NƏQLİYYAT TEXNOLOGİYALARI»

KAFEDRA: «AVİANƏQLİYYAT İSTEHSALATI»

İXTİSAS: Avianəqliyyat istehsalatının təşkili mühəndisliyi

QRUP: 1213a

FƏNN: hava limanlarının idarə olunması

« Təhlükəli yüklərin daşınması qaydaları »

MÖVZUSUNDA

KURS İŞİ

TƏLƏBƏ:

RƏHBƏR:

KAFEDRA MÜDİRİ:

Kərimov Cahid

NƏCƏFOV ELMAN.M

BAKI 2015

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ.....	3
1.Təhlükəli yüklərin sinifləri və kateqoriyaları.....	4
2.Təhlükəli yüklərin avtomobil və dəmir yolu nəqliyyatı ilə daşınması qaydaları	15
3.Hava və dəniz nəqliyyatı ilə təhlükəli yüklərin daşınması qaydaları.....	14
NƏTİCƏ.....	19
ƏDƏBİYYAT SİYAHISI.....	20

Giriş

Təhlükəli yüklərə onların xüsusiyyətlərinə məxsus insanların həyat və səhhətinə, ətraf mühitə zərər vura biləcək, maddi sərvətləri zədələyə və sıradan çıxara biləcək hər bir maddə, material, məmulat, istehsalat və digər fəaliyyət tullantıları aid edilir. Təhlükəli yüklərin əksər hissəsi avtomobil və ya dəmir yolu vasitəsilə daşınır. Bu ümumi daşınmaların təqribən 95 faizini təşkil edir. Su və aviasiya ilə yük daşınmaları isə bu sırada daha az yer tutur. Belə olduqda avtomobil və dəmir yolları, təbii ki, insanların daha sıx məskunlaşdığı ərazilərdən keçdiyindən onların qəzaya uğraması böyük maddi, ekoloji ziyanlara, insan tələfatına gətirib çıxara bilər. Bu nəzərə alınaraq bütün ölkələrdə təhlükəsiz daşınmalara aid ciddi qaydalar işlənib hazırlanmışdır. Bundan başqa, ildən-ilə artan beynəlxalq yükdaşımaları, qəzaların daha da qloballaşması ilə bağlı bu problemi tənzimləyən bir çox dövlətlərarası və beynəlxalq sazişlər də bağlanmışdır. Onların bir çoxu BMT-nin beynəlxalq saziş və tövsiyələri və yüklərin daşındığı ölkələrin milli qanunları ilə tənzimlənir. Təbii ki, bu kimi qanun və qaydalar çay, dəniz və aviasiya nəqliyyatı ilə daşınmalara da aid işlənib hazırlanmışdır. Xüsusi dövlət standartlarına uyğun olaraq təhlükəli yük və maddələr onların fiziki-kimyəvi xassələrinə uyğun olaraq təsniflənmiş, sinif, alt sinif, dərəcə və qruplara bölünmüşdür. Bundan başqa təhlükəli yüklərin təsnifatı məqsədilə BMT-nin siyahısı üzrə dörd rəqəmli nömrələrdən istifadə edilir. Təhlükəli yüklərin daşınması qaydaları bu işlə məşğul olan təşkilatlar, istifadə olunan nəqliyyat vasitəsi və yükü müşayiət edən personal qarşısında da müəyyən tələblər irəli sürür. Qeyd etmək lazımdır ki, müəyyən təhlükəli yüklərin daşınması üçün lisenziya və daxili işlər orqanlarından xüsusi icazə alınmalıdır. Bu sənədlərdə həmçinin yüklərin hər hansı ərazidən daşınması marşrutu da öz əksini tapmalıdır. Ən əvvəl bu marşrut yaşayış məntəqələri, sənaye müəssisələri, istirahət zonaları, qoruqlar yaxınlığından keçməməli, marşrut yaşayış məntəqələrinin içərisindən keçdikdə isə, daşınma məktəbəqədər, məktəb, müalicə və sair bu kimi ocaqlardan xeyli aralı həyata keçirilməlidir.

1. Təhlükəli yüklərin sinifləri və kateqoriyaları

Təhlükəli yüklər 9 sinifə bölünmüşdür və bu siniflərə bölünməsi və markirovkası gələcəkdə cavabdeh yük göndərəninin üzərinə düşür.

I sinif

Partlayıcı maddələr.

Bərk və ya maye halında olan və ya onların birləşməsi kimyəvi reaksiya vaxtı, yüksək temperatur, təzyiq qısa bir müddətdə elə dağıdıcı güc yarada bilər ki, kənarda olan bütün əşyalara təsir göstərsin.

Partlayıcı məmulatlar- bu o məmulatlardır ki özündə partlayıcı maddələri cəmləşdirib.

Detanasiya- ani partlayıcı maddənin partlamasına digər partlayıcı maddənin partlaması ilə və ya zərbəsi ilə sürtünməsi ilə əmələ gətirməkdir.

Pirotexnik məmulatlar birləşməsi və ya qarışığı istilik, səs, qaz və ya tüstü əmələ gətirən maddələrdir.

Prafort mayelər. bu mayelər 55 dərəcədə hava ilə qarşılaşdıqda ani alışıq. Bəzən bu temperatur aşağıda ola bilər.

Birgə daşınması qadağan olunan maddələr.

Bu termin təhlükəli yüklərin daşınmasında işlədilir. Belə bir maddələrin daşınması istilik, qaz, və ya karroziya əmələ gətirən məhlul alına bilər.

Partlayıcı maddələr.

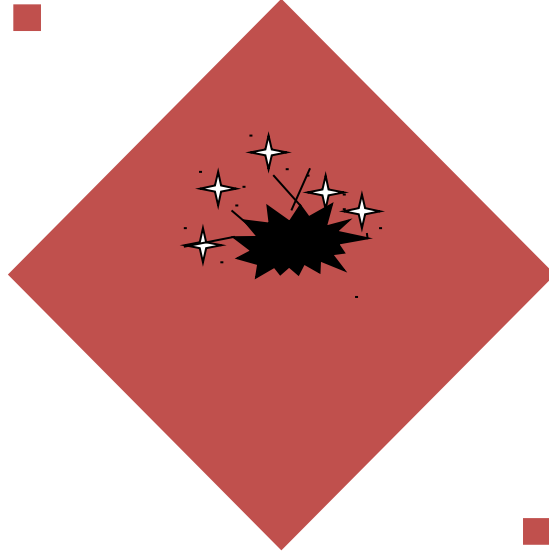
1. aid olan maddələr partlayıcı maddələr o maddələrdir ki, 1-3 öz çəkisindən temperaturun dəyişməsindən əsmədən ani partlaya bilər.

1. öz çəkisindən partlayan maddələrdir.

2. maddələr atıldıqda və ya öz çəkisindən partlaya bilər.

3. yandıqda az bir partlayışla və ya atıldıqda və ya öz çəkisindən partlayışda təhlükəli deyildir. Həg-də daşınması icazə verilən yalnız 1.4 bura aiddir. Bura aiddir start verməsi üçün tapançalar və onların güllələri. belə bir yüklər elə bir təhlükə yaratmır.

PARTLAYICI MADDƏ (PM)

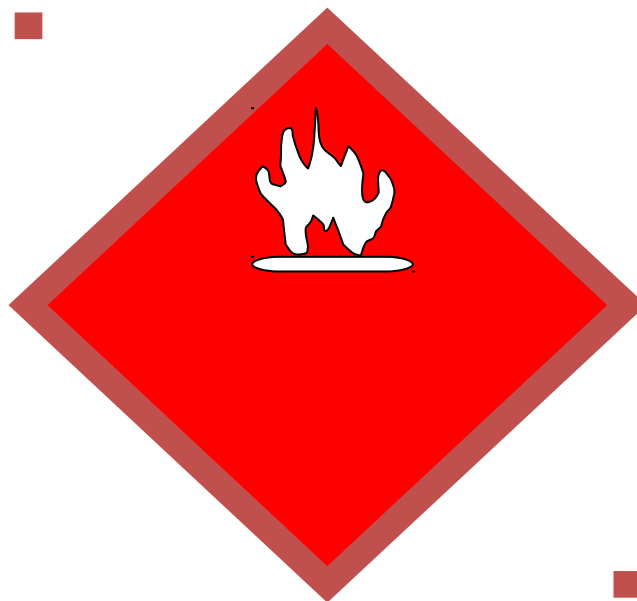

II sinif

Qazlar.

- 1)Rəngi qırmızıdır.Hər hansı bir tez alışan qazdır. Məs butan.propan.hidrogen.
- 2)Göy rəngdədir.Alışmayan toksikoloji olmayan qazlar.maye azon,maye oksigen və s.
- 3)Taksit qazlar.Belə 1 qazların h\g-də daşınması əsasən qadağandır və bura aiddir azad amiyak.

Tez alışan qaz

III sinif

Tez alışan mayelər.Hər hansı bir qablaşdırmada 60 dərəcə s və ya ondan aşağı yana bilər.Məs.spirt,boyalar.

IV sinif

Tez alışan bərk maddələrdir. Bura aiddir: öz özünə alışan bərk maddələr və burada su ilə reaksiya girdikdə özündən tez alışan qaz buraxan bərk maddələr.

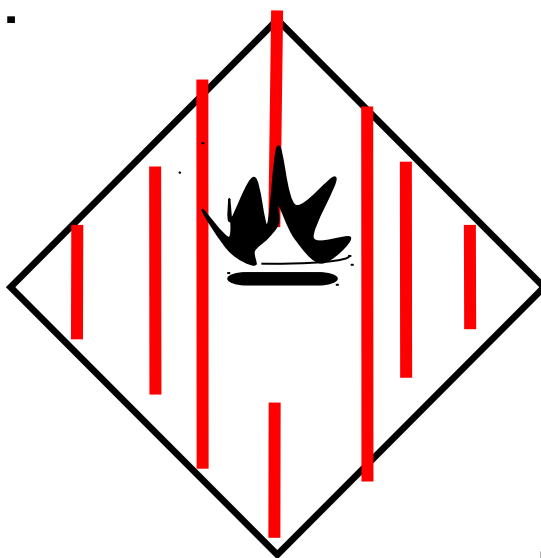
Öz özünə alışan bərk maddələr, su ilə birləşməsi nəticəsində ondan ayrılan alınan tez alışan maddələr.

1. ağ rəngdə və üzərində qırmızı zebra xəttlər olur.Bu o maddələrdir ki. öz özünə tez alışa bilər. Ancaq bura texniki təsir etdikdə Məs.nitro naftalin, kibrid, kükürd.

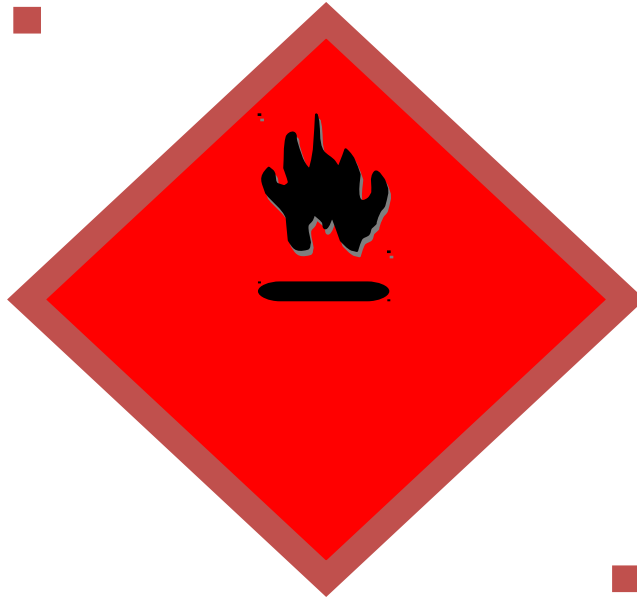
2.Müstəvi üzərində od işarəsidir.Bu maddələr öz özünə alışan maddələrdir.(hava ilə əlaqədar və ya temperatur rejimi yüksəldikdə alışa bilər.Məs.ağ və ya sarı fosfor. deyri stabil balıq unu.

3. Bu maddələr su ilə və ya suyun buxarı ilə reaksiya girərkən təhlükəli qaz əmələ gətirir.məs. kalsi-karbit.

Tez alışan bərk maddə

Su ilə əlaqədə təhlükədir.

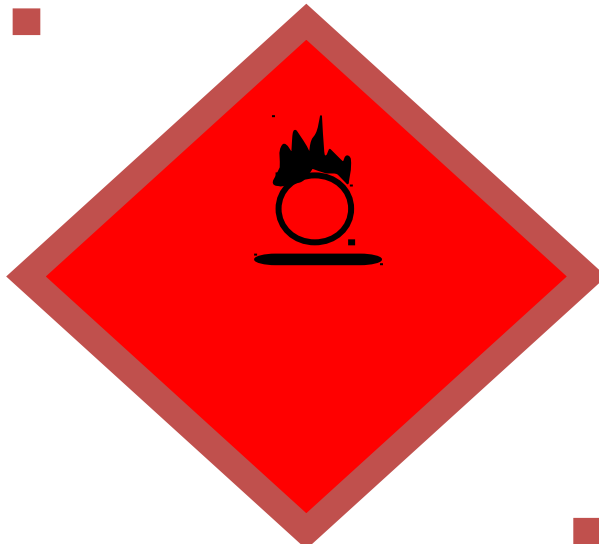
V sinif

Orqanik perikis və turşular bu sinfi 2 kateqoriyaya bölür.

1. Bu sarı rəngdə olan markirovkadır. Müstəvi üzərində boçka üzəndə alov. (qara rəngdədir) Bu turşulardır. Bu turşular nəticəsində tez 1 zamanda ooxsidləşmə baş verir və hər hansə 1 maddənin alışmasına səbəb ola bilər. Məs. amyaçniy natrid. Bu gübrədir. Kalsi xlorat.

2. Orqanik perikislər qeyri-sabit orqanik maddələrdir. Bərk və ya maye şəkildə ola bilər.

Oksidləşdirici

VI sinif

Zəhərli (taksikoloji və infeksiya yaradan maddələr kateqoriyalara bölünüb)

1(1) Zəhərli maddələr taksikoloji. Bura aiddir. Bərk və ya maye halında olan maddələr hansı ki, nəfəs aldıqda və ya dərinin üzərinə düşdükdə zəhərlənmə baş verə bilər. Məsələn, bəzi dizinfeksiya edici maddələr.

1(2). Bura aiddir bütün kimyəvi gübrələr və belə 1 gübrələri ərzaq məhsullardan kənar saxlanması və qorunması tövsiyə olunmur. İndi bu qrup ləğv olunub və 1-ci qrupa aiddir. Bura aiddir. Kali fətaristi. Bu çox aşağı hissiyyətli zəhərli maddədir.

2 Bu infeksiya yaradan maddələrdir. Bu maddələr Zəhərli mikroorqanizmləri cəmləşdirilmişdir və ya yarada bilər və onun canlılarla əlaqəsində təhlükəli xəstəliklər doğurmağı ehtimalı ola bilər.

VII sinif

Radioaktiv maddələr.

Bu maddələr 3 kateqoriyaya bölünür.

1. Bu maddələr çox böyük radioaktiv tezliyə şüalanmaya malik deyil və onun şüalanması 0.005 milli $\text{Mca}\backslash\text{r}$. Bu $\text{h}\backslash\text{g}$ -də xüsusi qablaşdırmada istənilən miqdarda daşına bilər.

2. Bu maddənin etiketkəsi yuxarı ağ aşağı sarı rəngdə bölünüb və nişan özü qara radioaktiv 2-ci söz qırmızı rəngdə və onun şüalanması 0.5 $\text{Mca}\backslash\text{r}$ –dan yuxarıdır və onun nəqliyyat indeksi xarakteristikası birdir.

3. 2 kimi ümumi markirovkası var amma radioaktiv. Bu maddələrin radiointensivliyi 2 $\text{Mca}\backslash\text{r}$ keçmir və nəqliyyat indeksi 10 qədərdir. Belə yeklərin daşınması üçün BMT-nin kitabında xüsusi cədvəl var o cədvələ əsasən də onun şüalanma məsafəsi təyin edilir. Əgər onun şüalanma məsafəsi heyvətin kabinasına və ya sərnişinin döşəməsinə çatırsa belə yüklər nəqliyyat vasitəsində daşınmır.

VIII sinif

Karoziya yaradan maddələr.

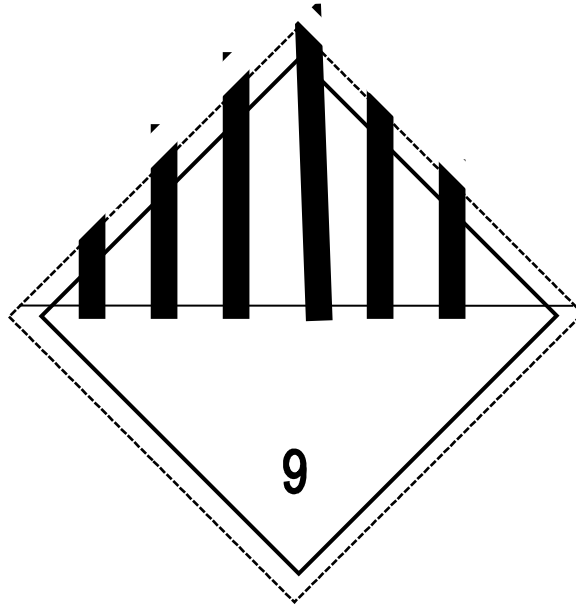
Karoziya yaradan maddələr, tez paslandırır bu maddələr markirovkası aşağı ağ, yuxarı qara. Belə maddələr dəridə və canlı orqanizmdə dağıcı qüvvəyə malikdir. Bu maddələr $\text{h}\backslash\text{g}$ -də konstruksiyasına döşəmənin və avadanlığa dağıcı

qüvvədə ziyan verə bilər. Bura aiddir akumilyator bateriyalarda olan turşularŞcivə və s.

Digər təhlükəli yüklər.

Digər təhlükəli yüklər. BU o təhlükəli yüklərdir ki, h\g-də heyətin ümumi səhəddinə və ya sərnişinlərin ümumi səhəddinə və ya idarə etmədə çətinlik yaratsın. Bu sinifə aiddir məs. maqnitləşdirilmiş maddələr. Belə 1 maddələr h\g-nin bortunda idarə etmə cihazlarına təsir göstərir. Belə maddələr test üsıgulu ilə xüsusi otaqlarda yoxlayaraq onların təsir qüvvəsinin metrə yəni məsafə ilə ölçülür. Yəni hansı nəqliyyat vasitəsində daşınmasına mümkünlüyünü təyin edirlər.

Digər təhlükəli yüklər (DTY)

2.Təhlükəli yüklərin avtomobil və dəmir yolu nəqliyyatı ilə daşınması qaydaları

Avtomobil nəqliyyatı ilə təhlükəli yüklərin daşınma şərtləri yüklərin daşınmasını həyata keçirən dövlət, qeyri-dövlət orqanları və hüquqi şəxslər tərəfindən hazırlandığı təqdirdə istehsalçı ilə (yükü göndərənə) razılaşdırılır. Avtomobil nəqliyyatı vasitələri ilə təhlükəli yüklərin daşındığı qablar, maddə və məmulatlar istehsalçılar və ya onları göndərənlər tərəfindən nişanlanır və dövlət standartları ilə müəyyən olunmuş qaydada təhlükə nişanları ilə təchiz edirlər. Bəzi təhlükəli yüklərin daşınması üçün yükü göndərən və ya qəbul edən tərəfindən təhlükəsiz daşınma şərtlərində nəzərdə tutulduğu hallarda məsul şəxs və mühafizə təyin edilir. Təhlükəli yüklərin daşınmasında nəqliyyat vahidi kimi istifadə edilən avtonəqliyyat vasitəsi və qoşqularının növü və dərəcəsiindən asılı olaraq müəyyən olunmuş texniki şərtlər Beynəlxalq standartların tələblərinə uyğun olmalıdır. Xarici ölkələrdən radioaktiv və toksik tullantıların saxlanmaq və basdırılmaq üçün Azərbaycan ərazisinə yol verilmir.

Daşınma marşrutu müəyyən edilərkən aşağıdakılar nəzərdə tutulmalıdır:

a) daşınma marşrutunun mümkün qədər yaşayış məntəqələrindən, eləcə də sənaye obyektlərinin, istirahət zonalarının, təbii qoruqların və memarlıq abidələrinin yaxınlığından keçməməsi;

b) təhlükəli yüklər iri yaşayış məntəqələrindən daşındığı təqdirdə marşrutun mədəni-maarif, tədris, məktəbəqədər tərbiyə və müalicə müəssisələrindən mümkün qədər aralı keçməsi.

Təhlükəli yükləri daşıyan nəqliyyat vasitələrinin hərəkəti «Yol hərəkəti haqqında» və «Nəqliyyat haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunlarına, müvafiq normativ aktlara, bu Qaydaların tələblərinə və təhlükəli yüklərin daşınması üçün alınmış müvafiq fəaliyyət növünün həyata keçirilməsinə xüsusi razılığın (lisenziyanın) şərtlərinə uyğun olaraq təşkil edilir.

Təhlükəli yüklər nəqliyyat vasitələri karvanları ilə daşınarkən karvandakı nəqliyyat vasitələri arasında aşağıdakı məsafələr saxlanmalıdır:

- a) düzənlik yerlərdən keçən yol sahələrində hərəkət zamanı — ən azı 50 metr;
- b) dağlıq yerlərdən keçən yol sahələrində hərəkət zamanı — ən azı 300 metr.

Təhlükə potensiallı yükləri daşıyan nəqliyyat vasitələri karvanla hərəkət edərkən daşınmaya məsul olan şəxs qabaqdakı avtomaşında, daşınma şərtləri ilə karvanın mühafizəsi nəzərdə tutulduğu hallarda isə mühafizəçilərdən biri axırıncı avtomaşında olur. Tez alışan və parlayış təhlükəli yükləri daşıyan nəqliyyat vasitələri mümkün qədər yanacaqdoldurma məntəqələrindən yanacaq doldurmamaq məqsədi ilə daşınma məntəqəsinə qədər yanacaq ilə təmin olunur.

Yanacaqdoldurma məntəqəsindən yanacaq doldurmaq zəruriyyəti yarandığı təqdirdə nəqliyyat vasitələri ən azı 25 metr aralı məsafədə dayanır və məntəqədən ağzı bağlı metal qablarda gətirilən yanacaq, yaxud bu məqsədlə ayrılmış xüsusi səyyar yanacaqdoldurma qurğuları vasitəsilə «Daimi və səyyar yanacaqdoldurma məntəqələrinin texniki istismarı qaydaları» ilə nəzərdə tutulmuş tələblərə əməl edilməklə doldurulur. Görünmə sahəsi 300 metrdən az (duman, yağış, qar və s.) olduqda bəzi təhlükəli yüklərin daşınması qadağan edilə bilər. Bu barədə həmin təhlükəli yüklərin daşınma şərtlərində qeyd aparılır. Təhlükəli yükləri daşıyan nəqliyyat vasitələrinin dayanma və gözləmə (o cümlədən gecələmə) qaydaları təhlükəsiz daşınma şərtləri ilə müəyyən edilir. Təhlükəli yükləri daşıyan nəqliyyat vasitəsi dayandığı və gözlədiyi halda hökmən dayanma əyləci işə salınmalı və yol enişli olduqda nəqliyyat vasitəsinin öz-özünə hərəkət etməməsi üçün təkərlərin qabağına tıxac qoyulmalıdır. Partlayış təhlükəli, radioaktiv və güclü təsirə malik zəhərləyici maddə daşıyan beş və daha çox nəqliyyat vasitələrinin karvanı, hərəkət iştirakçılarında təhlükə barədə xəbər vermək və baş verə biləcək qarşı-qarşıya toqquşmanın qarşısını almaq məqsədi ilə daşınmanı müşayiət edən məsul təşkilat tərəfindən ayrılmış müşayiətedici avtomaşınla hökmən təmin edilir. Müşayiətedici avtomaşın nəqliyyat vasitələri karvanının qabağında, müşayiət olunan avtomaşınlarla nisbətən bir qədər solda, eninə qabariti onların eninə qabaritindən bir qədər kənara çıxmaq şərti ilə hərəkət etməlidir. Təhlükəli yüklərin avtomobil nəqliyyatı ilə daşınmasında sürücü yola çıxdıqda radio-telefon və ya mobil telefonla təchiz olunmalıdır. 2-ci sinif təhlükəli yükləri daşıyan nəqliyyat

vasitəsinin sürücüsü və nəzərdə tutulubsa, müşayiətçi əleyhqaz ilə təmin olunmalıdırlar. Təhlükəli yüklərin avtomobil nəqliyyatına yüklənməsi (boşaldılması) və onlarla işləmə zamanı nəqliyyatda və ərazidə papiros çəkmək qadağandır. Alışma temperaturu 61°C -dən aşağı olan təhlükəli yüklərin yüklənməsi, yaxud boşaldılması əməliyyatlarından qabaq statik elektrik cərəyanına qarşı lazımi torpaqlanma aparılmalıdır. Yükün yüklənmə və boşaldılması məhdud sürətlə aparılmalıdır.

Dəmir yolu nəqliyyatı ilə təhlükəli yüklər daşınmaya yükləndərən tərəfindən bu məhsul üçün müəyyən edilmiş standartlarla, texniki şərtlərlə və ya «Təhlükəli yüklər, Qablar» üzrə Dövlət standartları ilə nəzərdə tutulmuş qablarda və bağlamalarda verilir. Qab və bağlamalar möhkəm və saz olmalıdır, yükün sızması və səpələnməsi tam istisna edilməlidir, daşımının təhlükəsizliyi və mühafizəsi təmin olunmalıdır. Qab və bağlamaların hazırlandığı material daxilində olan məhsula qarşı inersiyalı olmalıdır.

Konteynerlərdə daşınmasına icazə verilən təhlükəli yüklər örtülü vaqonlarda daşınma zamanı olduğu kimi qablaşdırılır. Vaqon göndərmələri ilə təhlükəli maye yüklər daşınarkən yükləndərən ayrı-ayrı yük yerlərinin zədələnmə bilməsi halını nəzərə alaraq vaqonlara yük yerinin 1%-dən az yer tutan boş yeşiklər qoyulmalıdır. Təhlükəli yüklərin yük yerlərinə yüklərin daşınması qaydalarına və yüklərin markalanması üzrə Dövlət standartlarına müvafiq olaraq nəqliyyat markalanması vurulmalıdır. Təhlükəli yüklərin daşınması üçün yükləndərənlər (yükalanlar) bu məhsul üçün standartlara və texniki təhlükəsizlik tələblərinə müvafiq olaraq nəzərdə tutulmuş xüsusi konteynerlərdən istifadə edə bilərlər.

Təhlükəli yüklərin daşınması üçün nəzərdə tutulmuş ixtisaslaşdırılmış vaqonların və konteynerlərin konstruksiyası və parametrləri standartların və texniki təhlükəsizlik şərtlərinin tələblərinə müvafiq olmalı və yükün mühafizəsini və daşınmanın təhlükəsizliyini təmin etməlidir. Təhlükəli yüklərin örtülü vaqonlarda və konteynerlərdə, həmçinin təhlükəli yüklə yüklənmiş konteynerlərin açıq hərəkət tərkibində yerləşdirilməsi və bərkidilməsi «Yüklərin yüklənməsinin və bərkidilməsinin texniki şərtləri»nə və «Yüklərin daşınma qaydaları»na müvafiq

şəkildə həyata keçirilir. Təhlükəli yüklərin xüsusi konteynerlərdə yerləşdirilməsi və bərkidilməsi üsulları yükləndirən tərəfindən tərtib olunur və təsdiq edilir. Bu üsullar «Yüklərin yüklənməsinin və bərkidilməsinin texniki şərtləri»nin və «Yüklərin daşıma qaydaları»nın tələblərinə müvafiq olmalıdır. Yüklərin vaqonlarda və konteynerlərdə bərkidilməsi üçün istifadə edilən materiallar daşınan təhlükəli yüklərə münasibətdə inersiyalı olmalıdır. Təhlükəli yüklərin bir neçə laylarla yığılması zamanı yük qalaqlarının dayanaqlığını təmin etmək və qabların zədələnməsinin qarşısını almaq məqsədilə laylar arasına qalınlığı 20 mm-dən az olmayan lövhələrdən hazırlanmış döşəmələr qoyulur. Vaqonların (konteynerlərin) konkret təhlükəli yükün daşınması üçün partlayışdan və yangından mühafizə cəhətdən seçilməsi və hazırlanması yükləndirən tərəfindən həyata keçirilir. Bu zaman yükləndirən vaqonun (konteynerin) bərkidilməsi üçün istifadə edilən materiallar ilə daşınan yükün uyğunlaşma tələblərinə müvafiq olmasını yoxlamalıdır.

Təhlükəli yükləri daşımaq üçün xaricdən alınan vaqonlar, konteynerlər və ya onların qovşaqları və hissələri Dövlət Dəmir Yolu tərəfindən müəyyən olunmuş və ya onunla razılaşdırılmış normativ-texniki sənədlərinə uyğun olaraq bu Qaydaların tələblərinə müvafiq olmalı, təzyiq altında işləyən vaqon-sisternlər və konteynerlər isə Dövdəğmədəntexnəzarət Komitəsi tərəfindən müəyyən edilmiş qaydaların tələblərinə cavab verməlidir. Təhlükəli yükləri daşımaq üçün xaricdən alınan və ya tranzitlə Azərbaycanın ərazisindən keçən vaqonların və konteynerlərin yeni modelləri Dövlət Dəmir Yoluna istismara 21 nömrəli əlavəyə uyğun forma üzrə, texniki ekspertizanın aktı əsasında Dövdəğmədəntexnəzarət Komitəsinin razılığı ilə buraxıla bilər. Təhlükəli yükləri daşımaq üçün ixtisaslaşdırılmış vaqonların və konteynerlərin xidmətinə, 21 yaşdan cavan olmayan, tibbi yoxlamadan keçən, müəyyən olunmuş proqramla təlim keçmiş, attestasiyası olan və ixtisaslaşdırılmış vaqon və konteynerlərin xidmətinə hüquq verən vəsiqəsi olan şəxslər buraxıla bilər. İxtisaslaşdırılmış vaqon və konteynerlərə xidmət edən heyətin biliklərinin dövrü yoxlanılması 12 ayda 1 dəfədən az olmamaqla aparılmalıdır.

Biliklərin növbədənkənar yoxlanılması aşağıdakı hallarda aparılır:

a) başqa müəssisəyə keçid vaxtı;

b) vaqon və konteynerlərin təhlükəsiz xidməti üzrə təlimatda dəyişikliklər edildikdə;

c) ixtisas üzrə işdə 12 aydan artıq fasilə olduqda, ixtisaslaşdırılmış vaqon və konteynerlərə xidmət edən heyətin biliklərinin yoxlanılmasından sonra, sərbəst işə buraxılmazdan əvvəl təcrübü vərdişlərin bərpa olunması üçün təcrübə keçməlidir. Xidmət edən heyətin biliyinin yoxlanılmasının nəticələri protokollaşdırılır, Komissiya üzvlərinin və sədrin imzası ilə vəsiqədə qeyd olunur.

3. Hava və dəniz nəqliyyatı ilə təhlükəli yüklərin daşınması qaydaları

Hava gəmilərində təhlükəli yüklərin daşınması, yüklənməsi, boşaldılması və saxlanması ilə məşğul olan mülki aviasiya müəssisələrinin, aviaeskadrilyaların, mülki hava limanlarının və istehsalat birlikləri rəhbərlərinin və hava gəmisi heyətinin hazırlığı haqqında müvafiq şəhadətnamələrə malik olmalarını, texniki təhlükəsizlik üzrə qaydaların və normativlərin tələblərinə uyğun olaraq biliklərinin artırılmasını, müəyyən olunmuş qaydada attestasiyadan keçmələrini Azərbaycan Respublikası Dövlət Mülki Aviasiya Administrasiyası təmin edir. Təhlükəli yüklərin daşınmasında, boşaldılmasında, yüklənməsində və saxlanmasında işləyənlərin vəzifələri aşağıdakılardır:

- təhlükə potensialı obyektlərdə işlərin aparılması, habelə qəza və hadisə şəraitində fəaliyyət qaydalarını müəyyənləşdirən texniki- normativ sənədlərin tələblərinə əməl etmək;
- müəyyən edilmiş qaydada tibbi müayinədən və attestasiyadan keçmək;
- təhlükə potensialı obyektə baş verən qəza və hadisə zamanı Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyənləşdirilmiş qaydada işi dayandırmaq, qəza və ya hadisə barədə dərhal rəhbərliyə, yaxud digər vəzifəli şəxsə məlumat vermək.

Təhlükəli yüklərin saxlanılmasını, yüklənilib-boşaldılmasını və onların HG daşınmasını, bu işlərin görülməsinə xüsusi razılığı (lisenziyası) olan hüquqi və fiziki şəxslər həyata keçirə bilərlər.

Aviasiya müəssisəsinin təhlükəli yüklərlə işlərin görülməsinə dair xüsusi razılığının (lisenziyasını) olması haqqında qeyd Azərbaycan Respublikasının hava nəqliyyatının istismarçısının (aviasiya şirkətinin) sertifikatında (şəhadətnaməsində) və yaxud təhlükəli yüklərin saxlanılması, yüklənməsi, boşaldılması və nəqli ilə məşğul olan mülki aviasiya subyektinin uyğunluq sertifikatında əks etdirilməlidir. Hava daşınmalarına yalnız elə təhlükəli yüklər buraxılır ki, onların bağlamaları, qabların və bağlamaların hazırlanması üzrə normativ-texniki sənədlərin tələblərinə

uyğun olsun və bu Qaydaların tələbləri nəzərə alınmaqla hazırlansın və hər hansı uçuş şəraitində təhlükəsiz daşınmanı tam təmin etsin.

Təhlükəli yükləri hazırlayan və ya göndərən təşkilatlar, hüquqi və fiziki şəxslər qablara və bağlamalara olan tələblərinə riayət olunmasına tam cavabdehlik daşıyırlar. Bunlar sertifikatda edilən qeydlə təsdiqlənir və yük göndərən təşkilatın imzası və möhürü ilə və ya yük göndərən fiziki şəxsin imzası ilə rəsmiləşdirilir. Yük bölmələrində daşınan maddələrin axması nəticəsində, partlayış təhlükəli qatılığa malik olan buxarlar partlayışa və yaxud yangına səbəb ola bilərlər. Bununla əlaqədar, hava gəmilərində daşınan təhlükəli yüklərin qablarına kipliyin təmin olunması cəhətdən yüksək tələblər irəli sürülür. Germetik qablar mütləq hava nəqliyyatı ilə daşınan ehtəşəm təhlükəli yüklərə tətbiq edilməlidir ki, onların özləri tezalısan, zəhərli, korroziyaedici olsunlar və yaxud o, onlara oxşar buxarlar və qazlar ayırsınlar, eləcə də quruduqda partlayıcı, ya da hava və yaxud su ilə əlaqədar olduqda təhlükəli təsirə malik ola bilsinlər. Qabın (taranın) və bağlamanın quruluşu, adi hava daşınmaları şəraitində istilik, nəmlik, təzyiq və yaxud vibrasiya dəyişmələri nəticəsində əmələ gələ bilən hər hansı axmanın qarşısını almalıdır. Təhlükəli yüklərin daşınması üçün təyin olunmuş qabların (taraların) və bağlamaların materialları daşınan maddəyə qarşı inertli (təsirsiz) olmalıdır, korroziyaya, yumşalmaya, kövrəkliyə və yaxud yüksək, ya da aşağı temperaturun təsiri nəticəsində xarab olmağa, mexaniki yorulmaya, həmçinin daşınma zamanı meydana gələn digər faktorlara məruz qalmamalıdır.

Təhlükəli yüklərin **dəniz nəqliyyatı** ilə daşınması Qaydaları, «Dənizdə insan həyatının mühafizə edilməsinə dair Beynəlxalq Konvensiya»nın, habelə«Dəniz yolları ilə təhlükəli yüklərin daşınmasına dair Beynəlxalq Məcəllə»nin nəzərdə tutduğu bütün tiplərdən və təyinatdan olan xarici ölkələrin və Azərbaycan Respublikasının bayrağı altında üzən bütün gəmilərdə (tankerlərdə, qaz və kimyəvi yükdaşıyıcılarda, qazdaşıyıcılarda, quru yüklər daşıyan gəmilərdə, paketbotlarda, konteyner daşıyanlarda, «Ro-Ro» tipli gəmilərdə, avtomobil və dəmiryolu-bərələrində və s.) o cümlədən konteyner-avtomobil-vaqon sistemlərində daşınan

bütün növ təhlükəli yüklərin limanlarda saxlanmasını, yüklənməsini, boşaldılmasını və işlərin təhlükəsiz həyata keçirilməsini tənzimləyir.

Dəniz nəqliyyatında (Azərbaycan Dövlət Xəzər Dəniz Gəmiçiliyində, Xəzər Dəniz Neft Donanması Baş İdarəsində və s.) dəniz limanlarında təhlükəli yüklərin daşınması, yüklənməsi, boşaldılması və saxlanması ilə məşğul olan hüquqi və vəzifəli şəxslər, həmin sahələrdə fəaliyyət göstərən mütəxəssislərin, vəzifəli şəxslərin və gəmi heyətinin hazırlığı haqqında müvafiq şəhadətnaməyə malik olmalarını, texniki təhlükəsizlik üzrə qaydaların və normativlərin tələblərinə uyğun olaraq biliklərinin artırılmasını, təkmilləşdirilməsini, yoxlanmasını, müəyyən olunmuş qaydada onların attestasiyadan keçmələrini təmin etməlidir.

Təhlükəli yüklər özlərinin xassələrinə müvafiq olaraq lazımi qaydada və təhlükəsiz yerləşdirilməlidir. Uyuşmaz yüklər bir-birindən kənarlaşdırılmalıdır. Ciddi təhlükə törədə biləcək partlayıcı maddələr (döyüş sursatları istisna edilməklə) səfər zamanı etibarlı şəkildə bağlanmış xüsusi otaqda saxlanmalıdır. Belə partlayıcı maddələr detonatorlardan kənarında yerləşdirilməlidir. Partlayıcı maddələrin daşındığı hər hansı anbardakı (yerdəki) elektrik cihazları və kabellər elə qoyulmalı və istifadə edilməlidir ki, yanğın, yaxud partlayış törənməsi təhlükəsi minimuma endirilməlidir. Qablaşdırılmış halda təhlükəli buxar ifraz edən (buğlanan) təhlükəli yüklər süni ventilyasiyası olan otaqda və ya göyörtədə yerləşdirilməlidir. Qalama (qabsız) şəkildə daşınan, təhlükəli buxar ifraz edən təhlükəli yüklər, yaxşı ventilyasiya olunan otaqda, anbarda (yerdə) yerləşdirilməlidir.

Tez alışan mayelər və ya qaz daşıyan gəmilərdə zəruri hallarda partlayış, yaxud yanğın törənməsinə qarşı xüsusi ehtiyat tədbirləri görülməlidir. Öz-özünə qızmağa və ya alışmağa meyilli maddələr qəfil yanğın törəməsinin mümkünlüyünü minimuma endirən lazımi ehtiyat tədbirləri görülmədən daşına bilməz.

Qablaşdırılmış, təhlükəli yüklərin itirilməsi və ya dənizə düşməsi ilə bağlı hadisə baş verərsə, onda kapitan, yaxud gəmiyə cavabdeh olan digər şəxs, ləngimədən və tam mümkünlüyü ilə ətraflı şəkildə belə hadisənin xüsusiyyətləri haqqında Beynəlxalq Konvensiyanın ümumi prinsipləri əsasında ən yaxın sahilyanı dövlətə məlumat verməlidir. Gəmi cavabdeh şəxssiz qaldıqda və ya belə gəmidən alınmış

məlumat tam olmadıqda, yaxud alınmadıqda, gəmiçilik, gəminin icarəçisi, meneceri, yaxud operatoru və ya onların agentləri tam mümkünlük çərçivəsində bu Qaydalara uyğun olaraq kapitana həvalə edilmiş öhdəlikləri öz üzərlərinə götürməlidirlər.

Təhlükəli yüklərin daşınması üçün gəmilərin seçilməsi aşağıdakılar nəzərə alınmaqla həyata keçirilməlidir:

- a) yüklərin daşınması nəzərdə tutulan yük anbarının (yerinin) kateqoriyası ilə daşınmaların texnoloji rejim xəritəsində (9 nömrəli əlavə) (DTRX) həmin yük üçün müəyyən edilmiş kateqoriyanın uyğun gəlməsi;
- b) həmin yük üçün tövsiyə edilən odsöndürücü vasitənin stasionar yanğınsöndürmə sistemlərində olması;
- c) uyğunlaşmayan yüklərin ayrılması, habelə yüklərin yerləşdirilməsinin DTRX-də müəyyən edilmiş şərtlərə (şəraitə) riayət olunmasının mümkünlüyü;
- d) 1-ci və 7-ci sinifli yüklər üçün təhlükəsiz məsafələrin təmin olunmasının mümkünlüyü;
- e) zəruri hallarda, gəmidə xüsusi odsöndürücü vasitələrin tətbiq edilməsinin mümkünlüyü.

Təhlükəli yüklərlə yükləmə-boşaltma əməliyyatları əl ilə yerinə yetirilən zaman, məsələn, yükün gəminin anbarına, vaqona, avtomasına, konteynerə, altlıq üzərinə və s. yığılması, yükün zədələnmədən qorunması və iş vaxtı şəxsi təhlükəsizlik tələblərinə ciddi əməl etmək şərti ilə böyük ehtiyatla yerinə yetirilməlidir.

NƏTİCƏ

Təhlükəli yüklərin daşınması ilə məşğul olan nəqliyyat vasitələrinə xüsusi diqqət yetirilməli, onlar müvafiq rəng, mətn və informasiya lövhəcikləri ilə təchiz olunmalıdır. Bu sırada, məsələn, avtomobillər üçün qəza kartları yazılır və bu kartlarda, qəza baş verdikdə hansı tədbirlərin görülcəyi zərurəti əks etdirilir. Təhlükəli yüklərin daşınmasında istifadə edilən avtomobil və digər nəqliyyat vasitələrinin yanacaq doldurma stansiyalarında hansı tədbirlər görülərək yanacaqda doldurulması qaydalarına da ciddi əməl edilməlidir. Məsələn, avtomobillər yanacaq doldurma stansiyalarında olarkən xüsusi təchiz edilmiş meydançalarda, AYDS-ları ərazisindən ən azı 25 metr aralı durmalıdırlar və s.

Təhlükəli yüklərin daşınması zamanı avtomobillərin sürət rejimi də gözlənilməlidir, bu isə konkret yol şəraiti ilə sıx əlaqəlidir. Bundan başqa kalonla irəliləyən avtomobil karvanları üçün də xüsusi qaydalar mövcuddur. Bu kimi kalonları müşayiət edən avtomobil narıncı və ya sarı rəngli işıtlı mayaklarla təchiz edilməli və ya kalon polis patrul avtomobilləri ilə müşayiət edilməlidir. Kalonlara yolda dayanma xüsusi yerlərdə, tikililərdən və yaşayış məntəqələrindən ən azı 200 metr aralıda icazə verilir. Təhlükəli yüklərin daşınması qaydaları bu işlə məşğul olan təşkilatlar, istifadə olunan nəqliyyat vasitəsi və yükü müşayiət edən personal qarşısında da müəyyən tələblər irəli sürür. Qeyd etmək lazımdır ki, müəyyən təhlükəli yüklərin daşınması üçün lisenziya və daxili işlər orqanlarından xüsusi icazə alınmalıdır. Bu sənədlərdə həmçinin yüklərin hər hansı ərazidən daşınması marşrutu da öz əksini tapmalıdır. Təhlükəli yüklərin daşınması və qablaşdırılması məqsədi ilə aşağıdakıların həyata keçirilməsi zamanı qablar keyfiyyətli və etibarlı olmalıdır, daxili səthi, daşınan yükün təhlükəli təsirinə məruz qalmamalıdır, yüklənmə (boşaltma) və dəniz nəqliyyatı ilə daşınması zamanı adi risklərə tab gətirmək qabiliyyətinə malik olmalıdır. Yazdığımız kurs işindən məlum olur ki, təhlükəli yükləri daşıyan zaman hər bir nəqliyyat növü üzrə təhlükəsizlik qaydalarına əməl olunmalı yüklər diqqətlə xüsusi nişanlarla nişanlanmalıdır və mümkün olduğu qədər ehtiyatlı davranılmalıdır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

- 1. E.Ə. Əliyev “Qloballaşma dövründə beynəlxalq nəqliyyat daşımaları” Bakı 2006**
- 2. “Təhlükəli yüklərin dəniz nəqliyyatı ilə daşınması Qaydaları” Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2000-ci il 24 aprel tarixli,75 nömrəli qərarı**
- 3. “Təhlükəli yüklərin avtomobil nəqliyyatı ilə daşınması Qaydaları” Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2000-ci il 27 yanvar tarixli, 10 nömrəli qərarı**
- 4. <http://www.e-qanun.az>**
- 5. <http://www.customs.gov.az>**